

Жолчиев С.Т.

КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТИНИН 1937-ЖЫЛДАГЫ ЖОГОРКУ СОТУНУН ЖАНА КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН ТҮЗҮЛҮШҮ

Жолчиев С.Т.

УСТРОЙСТВО ВЕРХОВНОГО СУДА КЫРГЫЗСКОГО ГОСУДАРСТВА 1937 ГОДА И ВЕРХОВНОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

S.T. Zholchiev

THE DEVICE OF THE SUPREME COURT OF THE KYRGYZ STATE IN 1937 YEAR AND THE SUPREME COURT OF THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 94:947/340.0 (575.2)

Макалада кыргыз мамлекетинин 1937-жылдагы Жогорку сотунун түзүлүшү жана азыркы учурдагы өлкөнүн Жогорку соту жөнүндө каралган.

Негизги сөздөр: кыргыз мамлекетинин сот тутумунун түзүлүшү, сот тарабынан башкаруу.

В статье рассматривается устройство Верховного суда кыргызского государства 1937 года и действующий Верховный суд страны.

Ключевые слова: устройство судебной системы кыргызского государства, управление судом.

The article discusses the device of the Supreme court of the kyrgyz state in 1937 and the current Supreme court.

Key words: the unit of the judicial system of the kyrgyz state, the control of the court.

Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн тарыхында Кыргыз ССР болуп түзүлгөндөн баштап Жогорку соту негизделген.

“1936-жылдын 5-декабрында СССРдин жаңы Конституциясын бекитти (СССРдин биринчи Конституциясы 1924-жылы 31-январында кабыл алынган). Кыргыз АССРи союздук республикага айланылып, түздөн-түз ССР союзунун курамына кирген.”¹

“Ушул күндөн тарта Кыргыз АССРи Кыргыз ССРине айланып, СССРдин курамына тең укуктуу союздук республика катары кирген.”²

1937-жылы Кыргыз ССРинин жаңы Конституциясы кабыл алынган. Ошондой эле мурдагы Кыргыз АССРинин Башкы Соту Жогорку Сот деп аталып республикадагы бардык сот органдарынын ишине көзөмөл жүргүзүүчү эң жогорку сот органы болуп эсептелген.

КССРинин Жогорку Соту эң жогорку сот органы болуп Жогорку Соттон кийин турган соттордун ишине көзөмөл жүргүзүүчү сот орган болуп саналган.

Кыргыз ССРинин Жогорку Соту жана анын элдик арачылары Кыргыз ССРинин Жогорку Кеңеши тарабынан 5 жылдык мөөнөткө шайланган.

Кыргыз ССРинин Жогорку Сотунун курамы төрагадан, анын орун басарынан, сот мүчөлөрүнөн, ишти кароого чакырылган элдик арачылардан турган.³

Улуу Ата Мекендик согуш учурунда Кыргызстанда эл соттору, Жогорку соту, беш облустук соту иштеп турган.

1970-жылдары Кыргыз ССРинин Жогорку Сотунун курамы төрагадан, анын 2 орун басары, сот мүчөлөрү, ошондой эле эки эл арачыларынан болуп:

- Жогорку Соттун Пленуму;
- Жогорку Соттун Президиуму;
- жарандык иштер боюнча сот коллегиясы;
- кылмыш иштери боюнча сот коллегиясы иш алып барган.

Ал эми “Кыргыз ССРинин тогузунчу чакырылган Жогорку Советинин кезексиз сегизинчи сессиясы 1978-жылдын 20-апрелинде Кыргыз ССРинин жаңы Конституциясын кабыл алган.”⁴

Ошентип, 1990-жылдары Кыргыз ССРинин сот тутуму төмөнкүчө болуп түзүлгөн:

- Жогорку Сот;
- Облустук соттору;
- Фрунзе шаардык соту, райондук (шаардык) элдик соттору жана Аскер соту болгон.

1991-жылдын 31-августунда Кыргыз Республикасы өз алдынча көз карандысыз мамлекет болуп эгемендүүлүккө ээ болгон.

1993-жылы 5-майда Кыргыз Республикасы жаңы Конституциясын кабыл алды. Конституциясынын редакциясына ылайык Кыргыз Республикасынын сот тутуму төмөнкүчө болуп түзүлдү:

• Кыргыз Республикасынын Конституциялык Соту;

- Жогорку Сот;
- Жогорку Арбитраждык Сот;
- Жергиликтүү соттор болуп бөлүнгөн.

Ошол убакта Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту кылмыш жаза, жарандык жана административдик иштерди кароо боюнча жергиликтүү соттордун ишине көзөмөлдүк кылуучу сот орган болгон.

Мисалга алсак, Жогорку Сот жана жергиликтүү соттор (Бишкек шаардык соту, Облустук соттор,

¹ Ганиева Т.И. «Кыргыз Республикасынын сот бийлигинин түшүнүгү, негизи, өсүп өнүгүүсү (1864-2002-жж.)». - Бишкек, 2004-ж.

² Осмонов Ө.Ж. Кыргызстан тарыхы (Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин). - Бишкек, 2007-ж.

³ Конституция Кирг. ССР от 20 апреля 1978 года.

⁴ Шерипов Н.Т. Кыргыз Республикасынын Конституциялык укугу. - Бишкек, 2012-ж.

шаардык жана райондук соттор) кылмыш жаза, жарандык, административдик сот иштерин караган.

Жогорку Сотунун түзүмү Пленумдан, Президиумдан, жазык жана жарандык иштер боюнча соттук коллегиялардан турган.

2003-жылдын 18-февралында Кыргыз Республикасынын сот тутумунда өзгөрүүлөр болуп Жогорку Арбитраждык Соту жана арбитраждык соттору жоюлуп, жалпы юрисдикциядагы соттор менен бириктирилген.

Ошентип, сот тутуму жаңылануусунан кийин сот бийлигинин тутуму төмөнкүчө болуп:

- Кыргыз Республикасынын Конституциялык Соту;

- Жогорку Сот;

- Жергиликтүү соттору болуп бөлүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун курамында экономикалык жана административдик иштер боюнча соттук коллегия түзүлүп, Жогорку Арбитраждык Сот караган иштерди карай баштаган.

2003-жылдын 13-июнунда сот тутумун мындан ары реформалоо максатында Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин мыйзам чыгаруу жыйыны тарабынан «Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту жана жергиликтүү соттору жөнүндөгү» жаңы Мыйзам кабыл алынды.

Көрсөтүлгөн мыйзамга ылайык Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту Төрагадан, анын 4 орун басарынан жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун 30 судьясынан түзүлдү⁵.

Ошентип 2010-жылы КРдин жаңы конституциясынын редакциясына ылайык КРдин Жогорку соту жарандык, жазык, экономикалык, административдик жана башка иштер боюнча жогорку сот органы болуп саналат жана мыйзамда белгиленген тартипте сот процессине катышуучулардын кайрылуулары боюнча жергиликтүү соттордун соттук актыларын кайра кароону жүзөгө ашырат⁶.

Азыркы учурда Жогорку сот Жогорку соттун төрагасынан, төраганын 3 орун басарынан жана 31 судьядан турат. Төраганын орун басарлары соттук коллегиялардын төрагалары болуп саналат.

Курагы 40 жаштан кем эмес жана 70 жаштан жогору эмес, юридикалык жогорку билими жана юридикалык кесиби боюнча кеминде 10 жыл иш стажысы бар Кыргыз Республикасынын жараны Жогорку соттун судьясы боло алат. Жогорку соттун судьялары курактык чегине жеткенге чейин шайланат.

Жогорку соттун төрагасы, төраганын орун басарлары өз курамынан, Жогорку соттун судьяларынын чогулушу тарабынан 3 жылдык мөөнөткө шайланат. Бир эле адам Жогорку соттун төрагасы, төраганын орун басары болуп эки мөөнөткө катары менен шайлана албайт⁷.

Азыркы учурда Жогорку сотто төмөнкүдөй түзүмдөр иш алып барат:

- Жогорку соттун пленуму;

- жазык иштери жана административдик укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча соттук коллегия;

- жарандык иштер боюнча соттук коллегия;

- административдик жана экономикалык иштер боюнча соттук коллегия.

Соттук коллегияларда соттук иштерди карап чыгуу үчүн 3 судьядан турган соттук курамдар түзүлөт.

Адабияттар:

1. Ганиева Т.И. «Кыргыз Республикасынын сот бийлигинин түшүнүгү, негизи, өсүп өнүгүүсү (1864-2002-жж.)». - Бишкек, 2004-ж.
2. Шерипов Н.Т. Кыргыз Республикасынын Конституциялык укугу. - Бишкек, 2012-ж.
3. Осмонов Э.А. Кыргызстан тарыхы Байыркы доордон азыркы мезгилге чейин. - Бишкек, 2007-ж.
4. www.jogorku.sot.kg/ky/jogorky – sot.jogorky sot.taryh. Жогорку Сотунун тарыхы Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту.
5. Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 2010-ж.
6. Конституция Киргизской ССР от 20 апреля 1978 года.
7. Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту жана жергиликтүү соттору жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамы 2003-жылдын 18-июлу N 153.

⁵ www.jogorku.sot.kg/ky/jogorky - sot/jogorky sot.taryh. Жогорку Сотунун тарыхы Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту.

⁶ Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2010-ж.

⁷ Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту жана жергиликтүү соттору жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамы 2003 жылдын 18-июлу N 153.

Рецензент: кандидат юридических наук, доцент Татенова М.Б.